

ב. אגדות חז"ל תשע"ג - עיר ושמה קושטא

א. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צז עמוד א

אמר רבא: מריש הוה אמינא ליכא קושטא בעלמא, אמר לי ההוא מרבנן ורב טבות שמיה, ואמרי לה רב טביומי שמיה, דאי הווי יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הווי משני בדיבוריה: זימנא חדא איקלעי לההוא אתרא, וקושטא שמיה, ולא הווי משני בדיבוריהו, ולא הווי מיית איניש מהתם בלא זימניה. נסיבי איתתא מינהו, והווי לי תרתין בנין מינה. יומא חד הווי יתבא דביתתהו וקא חייפא רישה, אתאי שיבבתה טרפא אדשא. סבר: לאו אורח ארעא, אמר לה: ליתא הכא. שכיבו ליה תרתין בנין. אתו אינשי דאתרא לקמיה, אמרו ליה: מאי האי? אמר להו: הכי הווי מעשה. אמרו ליה: במטותא מינד, פוק מאתרין, ולא תגרי בהו מותנא בהנדך אינשי.

ב. רש"י מסכת סנהדרין דף צז עמוד א

ליכא קושטא בעלמא - אין אדם בעולם שידבר אמת תמיד.

אמר לי ההוא מרבנן דאי הווי יהבי ליה כל חללי דעלמא לא משני בדבוריה - לשקר, ואישתעי לי הכי: זימנא חדא אקלעי לההוא אתרא וקושטא שמיה.

טרפא אבנא - שהיתה שואלת אותה.

לאו אורח ארעא - לומר היכן היא, הואיל וחייפא רישה.

ג. תורת חיים מסכת סנהדרין דף צז עמוד א

ולא הווי מיית איניש מהתם בלא זימניה וכו'. לפי שהשקר אין לו קיום והאמת יש לו קיום כמו שאמרו קושטא קאי שיקרא לא קאי לכך האמת הוא מקור החיים וז"ש ירמיה וה' אלהים אמת הוא אלהים חיים ובברכת התורה יסדו אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו משום דהא תליא וגם חזקיה בחליו כשהתפלל על החיים התחיל ואמר אשר התהלכתי לפניך באמת כי ממנו תוצאות חיים וכל המחזיק בו מתקיים ולכך לא הווי מיית איניש מהתם בלא זימניה. ונראה דלהכי כל דבר שאינו מתקיים נקרא שוא ושקר כמו שכתב על מה שוא בראת כל בני אדם סיפא דקרא מי גבר יחיה ולא יראה מות לפי שאינו מתקיים וסופו למות קרוי בריאת שוא דכל שוא ושקר אינו מתקיים וזה שנאמר וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו והוא מעין המתקיים ומוציא מים בלי הפסק אבל מעין הפוסק מימיו כזבים כיון שאין לו קיום ומהאי טעמא נראה הא דקרי ליה במדרש רבה פ' אמור להאי עלמא עלמא דשיקרא ולההוא עלמא עלמא דקושטא גבי הא דקאמר ליה שמואל לשאול ויקרע ה' את הממלכה מידך ויתנה לרעך לדוד ולכך קאמר לעיל כשהאמת נעדרת בן דוד בא כי שוב אין העולם ראוי להתקיים.

ד. הקדמה לסיפור של הרב שרקי

בקשת האמת בעולמנו היא דבר בלתי אפשרי. שהרי האמת זהה עם המוחלט ואין בעולמנו דבר מוחלט, או כפי שהרמב"ם מגדיר זאת: "וה' אלוקים אמת" – רק הקב"ה לבדו הוא האמת ואין אמת כאמיתתו. כלומר היחיד שהאמת אצלו ידועה זה הקב"ה. הקב"ה הוא האמת. אם כן בקשת האמת היא בהחלט בעייתית, שהרי האדם אינו רוצה לחיות ללא קריטריון ונקודת מוצא ברורה וחיובית. לכן האדם עסוק תמיד בחיפוש אחר האמת, שתנחה את צעדיו והתנהגותו בעולם הזה. החיפוש אחר האמת הוא למעשה חיפוש אחרי אמת מידה. אך האדם אינו יכול להשיג את האמת והדבר עלול לייאש אותו, במיוחד לאור העובדה שהרמב"ם אומר שתכלית האדם היא לדעת את ה'. אכן בעיה קשה.

יש המנסים לפתור את הבעיה על ידי פיצול האמת לאמת עליונה לאמת תחתונה, והם מסבירים שאכן את האמת העליונה, האלוקית או ביכולתו של האדם להשיג, אך כן יש ביכולתו להשיג את האמת התחתונה, הנמוכה יותר. אך תיאוריה זו אינה נכונה, שכן למילה אמת אין צורת רבים. באף מילון לא מופיעה צורת הרבים של המילה אמת, ולכן לא ניתן לומר כי יש שתי אמת בעולם. המילה אמיתות היא לא צורת הרבים של אמת, אלא היא צורת הרבים של אמיתה. אמיתה היא כל דבר שהתברר כמתאים לאמת. ואכן יש אמיתות רבות בעולם, כיון שישנם דברים רבים שמצאנו שהם מתאימים לאמת, אבל אמת יש רק אחת.

אם נחקור לעומק הדקדוק של השפה העברית, נגלה שהמילה אמת היא מילה נקבית המסתיימת באות ת', כמו המילה בת. צורת הרבים של המילה בת היא בנות, ולכן נוכל ללמוד באופן דומה כי **צורת הרבים של אמת היא: אמונות**. האמונות הם התייחסויות שונות אל האמת. ירידה קטנה מתחום האמת מובילה אל האמונה. כמובן שעל האמונה להשתדל להיות כמה שיותר קרובה לאמת, אך האמונה מעולם לא תהיה האמת.

סיפור זה הוא ככל הנראה אינו אמיתי, אלא שהוא בא ללמדנו עובדה מסוימת: עולם המוסר הוא לא האמת. לפעמים יש התנגשויות בין המוסר (אותו מיצג רב טבות) לבין האמת (אותה מיצגים אנשי העיר). לעיתים יש צורך להפחית מעט מהאמת על מנת להיות מוסריים, ואז זה כבר לא ממש אמת.

ה. "נעשה אדם"

ישנו פסוק קשה ביותר בפרשת בראשית (א, כו) :

"ויאמר אלוקים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרומש על הארץ"

הרבה שאלות נשאלו על פסוק זה, מדוע הקב"ה נוקט בלשון רבים. וכי אין הקב"ה יכול לברוא לבדו את האדם!?

אחד התירושים לקושיה זו מופיע במדרש רבה. במדרש מסופר כי כאשר הקב"ה רצה לברוא את האדם, הוא הלך להתייעץ עם המלאכים האם כדאי לברוא את האדם או לא. הקב"ה התייעץ עם ארבעה מלאכים, ששמותיהם היו: חסד, אמת, צדק ושלוש.

חסד אמר: כדאי לברוא את האדם, כיון שהאדם עושה חסדים.

אמת אמר: אל ייברא שכן כולו כזבים.

צדק אמר: ייברא האדם, כיון שהאדם עושה צדקות.

שלום אמר : אל ייברא האדם שהוא כולו קטטה.

בזמן שהמלאכים רבו והתווכחו זה עם זה, הקב"ה ברא את האדם. ואז כאשר המלאכים שמו לב פתאום שהאדם נברא, אומר להם הקב"ה : "נעשה אדם" (בלשון עבר), כבר נברא האדם ואין על מה להתווכח. המדרש ממשיך לספר כי מי שכעס באופן מיוחד על כך שלא התייעצו איתו, היה המלאך אמת והוא התחיל לגדף. כתגובה הקב"ה השליך אותו לארץ, שנאמר (דניאל ח, יב) :

"ותשלך אמת ארצה"

אמרו כל המלאכים לקב"ה : מה עשית עם החותם שלך? כלומר קריטריון הערכים על פיו אמור לנהוג בעולם נזרק למטה וכעת שום דבר לא יהיה ברור. ענה להם הקב"ה : תעלה האמת מן הארץ, שנאמר (תהלים פה, יב) :

"אמת מארץ תצמח"

ננסה להבין את משמעות הסיפור. ראשית יש לברר מדוע בכלל היה צריך הקב"ה לשאול את המלאכים ולהתייעץ איתם לפני בריאת האדם. המלאכים מסמלים את הערכים. יש בעולם הזה ערכים, והאדם נברא על מנת להגשים ערכים אלו בארץ. כאשר הערכים נמצאים בשמים אין שום בעיה. השמים הם המקום התיאורטי, שם אין צורך בהגשמת הערכים. כל ערך נמצא לבד ואין שום התנגשות בין ערכים שונים. לעומת זאת בארץ על האדם להגשים את כל הערכים, ועוד בבת אחת. לכן תגובת המלאכים היתה : אי אפשר. בעיני המלאכים הנמצאים בשמים לא ניתן להגשים את כל הערכים יחד, צריך לבחור ביניהם. זו הסיבה שלפחות חלק מהמלאכים מתנגדים לבריאת האדם. הקב"ה החליט לברוא את האדם, ולא ניתן לברוא את האדם בעולם המוחלט, כיון ששם הוא אינו יכול להגשים את מטרותיו.

גם בעולם הזה לא ניתן להגשים את כל הערכים בבת אחת, וזו היא קושיית המלאכים על הקב"ה. ותירוצו של הקב"ה הוא הזמן. למלאכים אין מושג של זמן, המלאכים הם נצחיים, ולכן הם גם לא מבינים את המושג של לבצע כמה דברים בבת אחת. האדם, לעומת זאת חי בזמן, וביכולתו להגשים את הערכים לאט לאט באופן המכונה סינתזה דיאלקטית. האדם עושה קצת חסד, אחר כך קצת אמת, וכך הוא ממשיך עד שלבסוף מתאפשר האיחוד בין הערכים. התהליך הזה אמור להתבצע באופן איטי, וזוהי המשמעות האמיתית של הפסוק : "אמת מארץ תצמח". הצמיחה מניחה את הזמן ומשתמשת בו על מנת לצמוח.

1. "והאמת תהא נעדרת"

ישנם גם פעמים בהם האמת נעדרת. בנוסף לציטוט מהמשנה בסוטה, מצאנו גם פסוק מפורש בנביא (ישעיהו נט, טו) :

"ותהי האמת נעדרת וסר מרע משתולל וירא ה' וירע בעיניו כי אין משפט"

אחד מסימני הגאולה הוא "והאמת תהא נעדרת". למה הכוונה במילים אלה, שבימות המשיח לא תהיה אמת? גם הגמרא (סנהדרין צז). דנה בפסוק זה :

מאי "ותהי האמת נעדרת"? אמרי דבי רב : מלמד שנעשית עדרים עדרים והולכת לה.

משמעות הביטוי : נעשית עדרים עדרים היא שהאמת מתחלקת בין מפלגות שונות, כאשר בכל אחת מהן יש חלק אמת וחלק שקר. בכל דרך ושיטה מעורב חלק מהאמת האלוקית עם שאר דברים. מי שרוצה להשיג את האמת האלוקית בשלמותה צריך להסתובב בין כל

המפלגות וללקט מתוכן את כל חלקי האמת. בלבול זה גורם לכך שכל חלקי האומה יזדקקו זה לזה. זהו היסוד של אהבת הזולת. כל אדם הדורש את האמת האלוקית יהיה מוכרח להקשיב לזולתו (שהרי חלק מהאמת נמצא אצלו), ובאופן זה תרבה האהבה בין חלקי האומה, כיון שכל אחד זקוק לאחר על מנת להשיג את האמת.

בס"ד

המשך מקורות לסיפור על קושטא

1. בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה ח

ה א"ר סימון בשעה שבא הקדוש ברוך הוא לבראת את אדם הראשון, נעשו מלאכי השרת כיתים כיתים, וחבורות חבורות, מהם אומרים אל יברא, ומהם אומרים יברא, הה"ד (תהלים פה) חסד ואמת נפגשו צדק ושלוש נשקו, חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים, ואמת אומר אל יברא שכולו שקרים, צדק אומר יברא שהוא עושה צדקות, שלום אומר אל יברא דכוליה קטטה, מה עשה הקדוש ברוך הוא נטל אמת והשליכו לארץ הה"ד (דניאל ח) ותשלך אמת ארצה, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבון העולמים מה אתה מבזה תכסיס אלטיכסייה שלך, תעלה אמת מן הארץ, הדא הוא דכתיב (תהלים פה) אמת מארץ תצמח, רבנן אמרי לה בשם ר' חנינא בר אידי ורבי פנחס ורבי חלקיה בשם רבי סימון אמר, מאד, הוא אדם, הה"ד וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, והנה טוב אדם, ר' הונא רבה של צפורין אמר עד שמלאכי השרת מדיינין אלו עם אלו ומתעסקין אלו עם אלו בראו הקדוש ברוך הוא, אמר להן מה אתם מדיינין כבר נעשה אדם.

2. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צז עמוד א

תניא, רבי יהודה אומר: דור שבן דוד בא בו בית הוועד יהיה לזנות, והגליל יחרב, והגבלן יאשם, ואנשי גבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו, וחכמת הסופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, ופני הדור כפני כלב, והאמת נעדרת. שנאמר +ישעיהו נ"ט+ ותהי האמת נעדרת (וסר מרע משתולל). מאי ותהי האמת נעדרת אמרי דבי רב: מלמד שנעשית עדרים עדרים והולכת לה.

3. הרב קוק: (אורות הקודש ח"ב מ)

"המוות הוא חזיון שווא, טומאתו היא שקרו. מה שבני אדם קוראים מוות הרי הוא רק תגבורת החיים ותעצומתם. ומתוך השקיעה התהומית בקטנות... הרי הוא מצייר את תגבורת החיים הזאת בצורה מדאיבה וחשוכה, שהוא קוראה מוות"